

Verwarrende naamgeving

Wat doet de meidoornuil met meidoorn?

Tekst: Jeroen Voogd
en Dick Groenendijk
De Vlinderstichting

Foto's: Jeroen Voogd

Nederlandse namen van vlinders vertellen ons vaak iets over de soort. De naam kan bijvoorbeeld verwijzen naar de uiterlijke vorm van de rups of de vlinder (draak), de kleur (zilveren groenuil), het leefgebied (veenhouibeestje), de vliegtijd (kleine wintervlinder) of iets over de voornaamste voedselplant van de rups (ligusterpijlstartaart). Soms is de Nederlandse naam verwarrend of zelfs ongelukkig gekozen. Zo heeft de bosbesuil nauwelijks iets met bosbes te maken en is de bruine bosbesuil niet bruin, maar overwegend grijs gekleurd. Er zijn meer soorten waarbij de naam de lading niet goed dekt. De meidoornuil is daar een voorbeeld van.

De meidoornuil (*Allophyes oxyacanthae*) is in Nederland een niet zo gewone soort die in het hele land waargenomen kan worden. Vooral in de kuststreek en de zandgronden van het binnenland wordt de soort gevonden. De vlinders vliegen van september tot in november met een duidelijke piek in de eerste twee weken van oktober. De vlinders komen matig op licht af maar zijn goed te lokken met smeer. Ook kunnen de vlinders gevonden worden op overrijpe vruchten (bijvoorbeeld rozenbottels) en bloeiende klimop.

Waardplant

Hoewel het voorkomen van de waardplant zeker niet bepalend is voor het voorkomen van een vlindersoort,

is aanwezigheid van de waardplant natuurlijk wel een vereiste. Bij veel soorten worden er 'eisen' gesteld aan de condities waaronder de waardplant groeit. Dat is de reden dat soorten met een algemeen voorkomende waardplant toch zeldzaam kunnen zijn en heel lokaal voorkomen. Een goed voorbeeld hiervan is de grote vuurvlinder waarvan de rupsen op waterzuring (*Rumex hydrolapathum*) leven. Hoewel waterzuring overal in Nederland voorkomt, komt de grote vuurvlinder alleen nog voor in enkele laagveenmoerassen van noordelijk Nederland.

Planken Wambuis

Bij het waarnemen van een vlinder zoeken wij altijd in de literatuur op wat de (bekende) waardplanten zijn. Op die manier kun je een inschatting maken of je met een zwervende vlinder, trekvlinder of een vlinder van een lokale populatie te maken hebt. Toen wij in november 2005 een eerste exemplaar van de meidoornuil vingen op Planken Wambuis op de Veluwe bij Ede, bedachten wij dat dit een zwerver moest zijn. Dat zou goed mogelijk zijn omdat in de uiterwaarden in de omgeving de soort vrij algemeen voorkomt en daar de waardplanten groeien. Wij waren namelijk in de overtuiging dat de mei-

De meidoornuil gaat vaak op in de achtergrond waarop de vlinders overdag rusten.

Allophyes oxyacanthae and its foodplants in the Netherlands

Meidoornuil, the Dutch common name of *Allophyes oxyacanthae*, points to one of its mentioned foodplants, namely the hawthorn (*Crataegus* spp). Other important hosts include fruit trees, such as plum, and blackthorn (*Prunus spinosa*). However, individual moths have been caught year after year in Planken Wambuis, the site we are currently investigating in the centre of the Netherlands. There on the dry sandy soil, hardly any of these foodplants are present. Skinner (1998) also mentions birch (*Betula*) as a larval foodplant. In a breeding experiment, birch and blackthorn were chosen by the caterpillars, whereas hawthorn was not. It agrees with the observation of the preference observed in a nature reserve where blackthorn and hawthorn occur in equal numbers: of more than a hundred caterpillars, most were found on blackthorn. Although birch is less known as a foodplant in the present literature, a preference would explain the presence of a population at Planken Wambuis. Otherwise than the Dutch common name implies, larvae of *A. oxyacanthae* prefer blackthorn and birch, birch being the main larval foodplant on dry sandy soils.

doornuil als rups uitsluitend op meidoorn (*Crataegus sp.*), sleedoorn (*Prunus spinosa*) en diverse fruitboomsoorten leeft. Soorten die op de droge Veluwe niet of nauwelijks voorkomen. Dit beeld wordt in de literatuur veelal bevestigd en past goed bij de Nederlandse naam (Porter 1997, Ebert 1997, Koch 1984, Robineau 2007). Toen wij echter jaarlijks vaker meidoornuilen aantreffen op Planken Wambuis, werd voor ons duidelijk dat er waarschijnlijk iets anders aan de hand was.

Puzzel

Onze ervaring is dat de rupsen vooral op sleedoorn gevonden kunnen worden. Dit geldt ook voor locaties waar zowel sleedoorn als meidoorn aanwezig is. Het is opvallend dat sleedoorn en meidoorn vaak in één adem als waardplant genoemd worden terwijl veel vlindersoorten die beide planten benutten, een duidelijke voorkeur vertonen voor sleedoorn. Tijdens een ochtend rupsenkloppen uit sleedoorn- en meidoornstruweel in de uiterwaarden bij Rhenen, werd ruim driekwart van de bijna honderd rupsen van de meidoornuil op sleedoorn gevonden en slechts een kwart op meidoorn. Op Planken Wambuis staan een paar meidoornstruiken en groeit zelfs helemaal geen sleedoorn en de aanwezigheid daar is met deze kennis dus slecht te verklaren. We besloten om een paar wijfjes van de meidoornuil mee te nemen en aan de hand van een kweekexperiment te kijken welke waardplanten benut worden. Inmiddels hadden wij op internet en in de literatuur al gevonden dat ook ruwe berk (*Betula pendula*) als waardplant van de meidoornuil genoemd wordt (Skinner 1998).

Ei

De op het Planken Wambuis gevangen wijfjes werden in een ruime kweekkooi geplaatst met daarin takken sleedoorn, meidoorn en ruwe berk. Binnen een paar dagen werden de eerste eitjes afgezet, de meeste solitair in de buurt van bladknoppen, maar soms ook met twee of drie tegelijk. De eitjes zijn eerst geelachtig wit van kleur en na een paar dagen kleuren ze uit. Uitgekleurde eitjes zijn vaal wit van kleur met bruinrode vlekken. Er werden uitsluitend eitjes afgezet op de sleedoorn en berkentakken en we hebben geen enkel ei aangetroffen op de aangeboden meidoornentakken. De eitjes overwinteren en komen in maart of april uit, veelal synchroon met het uitlopen van de waardplant.

Rups

Alle eitjes kwamen in de laatste week van maart en de eerste week van april uit. De jonge rupsjes kregen de keuze tussen sleedoorn en berk als voedsel. Beide planten werden geaccepteerd en er was geen duidelijke voorkeur voor sleedoorn of berk. De jonge rupsen zijn ook overdag actief. Oudere rupsen rusten overdag stijf tegen takken aangedrukt en zijn dan opvallend goed gecamoufleerd. De oudere rupsen foerageren 's nachts. De rupsen waren volgroeid in vier tot zes weken. Eind april 2007 is er overigens ook een aantal rupsen uit ruwe berk geklopt op Planken Wambuis.

Bij jonge rupsen zijn de eerste twee paar buikpoten, zoals bij veel jonge uiltjesrupsen, nog nauwelijks ontwikkeld.

De volgroeide rupsen hebben een perfecte schutkleur en zijn variabel in kleur en tekening.

Laatste stadium rups.

Vers (boven) en uitgekleurd (onder) ei van de meidoornuil.

Pop

De volgroeide rupsen maakten in de strooisellaag een stevige cocon. De verpopping vond pas na zes tot acht weken plaats. Het verschijnsel dat rupsen nog een behoorlijke tijd als rups (het zogenaamde pre-pupale stadium) in de cocon aanwezig zijn, zie je bij meer soorten terug. Het is opmerkelijk dat dit voornamelijk soorten zijn die in het voorjaar rups zijn en een vliegtijd hebben in het najaar. Vermoedelijk is dit een strategie om in geval van ongunstige omstandigheden nog enigszins mobiel te zijn. Een pop kan zich immers niet verplaatsen en een

rups wel. Een simpel experiment tijdens het kweken ondersteunt deze theorie. Er werd de rupsen zaagsel aangeboden om zich in te verpoppen. Wanneer het zaagsel goed nat gemaakt werd en omgewoeld, kwamen er stevast weer enkele rupsen tevoorschijn. Zij verlieten hierbij hun cocon en maakten een nieuwe cocon op een andere plek.

Conclusie

Voor de meidoornuil blijken de waardplanten per biotoop te verschillen. Dat is op zich een bekend verschijnsel dat expliciet in de literatuur opgenomen zou moeten worden, want die is nu soms misleidend. Wanneer er meer aandacht komt voor bescherming van nachtvliners is het van groot belang om te weten welke waardplanten waar en onder welke condities benut worden. Het is dus belangrijk om waarnemingen van soorten aan te vullen met informatie over de standplaats van de waardplant en andere relevante informatie. Juist omdat er nog relatief weinig bekend is van de rupsen van onze inheemse vlinders ligt hier een kans voor waarnemers om interessante en nieuwe feiten over de biologie aan het licht te brengen. Omdat er bijna geen specifiek op Nederland gerichte literatuur beschikbaar is, bestaat de kans dat waardplanten beschreven worden die in Nederland niet of nauwelijks benut worden. En dan nog even over de Nederlandse namen. Soms kunnen deze misleidend zijn, maar inmiddels weten we welke vlindersoort wordt bedoeld met de meidoornuil. En uiteindelijk is dat de belangrijkste functie van een (Nederlandse) naam.

Referenties

- Ebert, G. (eds) 1997. Die Schmetterlinge Baden-Württembergs. Band 6, Nachtfalter IV. Ulmer.
- Koch, M. 1984. Wir bestimmen Schmetterlinge. Neumann-Neudamm.
- Porter, J. 1997. The colour identification guide to caterpillars of the British Isles. Viking.
- Robineau, R. (eds) 2007. Guide des papillons nocturnes de France. Delachaux et Niestlé.
- Skinner, B. 1998. The colour identification guide to moths of the British Isles. Viking.